

Ідеї В. Мороза не вичерпуються своїм часом. Інтегральний націоналізм, як бачимо, дуже вкорінений у людську психіку, а отже, реінкарнація його ідей цілком закономірна, підтвердження чому дають сучасні українські реалії. За привабливим стилем таких без сумніву талановитих авторів як В. Мороз ховається доволі непередбачувана сила ірраціональних потягів людей, перед якою навіть найсвітліші задуми можуть потьмяніти. Попри високий позитивний пафос українського національного відродження, що знаходимо в творах В. Мороза, відсутність шовінізму, закликів до агресії, національного вивищення, не можливо не відзначити хибності самої методології та понять. І саме в них закладені інструменти подальших деформацій і перероджень націоналізму.

Список використаних джерел

1. Лисяк-Рудницький І. Політична думка українських підрадянських дисидентів // Лисяк-Рудницький І. Історичні есе. – В 2-х т. – Т. 2. – К.: Основи, 1994. – С. 477–488.
2. Мороз В. Лекції з історії України / Мороз В. – Торонто, 1982. – 127 с.
3. Касьянов Г. Незгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960-х – 80-х років / Касьянов Г. – К.: Либідь, 1995. – 224 с.
4. Русначенко А. Розумом і серцем. Українська суспільно-політична думка 1940–1980-х років / Русначенко А. – К.: КМ Академія, 1999. – 324 с.
5. Гринів О. Українська націологія: від другої світової війни до відродження держави. Історичні нариси / Гринів О. – Львів: Світ, 2004. – 592 с.
6. Обертас О. Український самвидав: літературна критика та публіцистика (1960-і – початок 1970-х років) / Обертас О. – К.: Смолоскип, 2010. – 300 с.
7. Мороз Р. Проти вітру. Спогади дружини українського політв'язня / Мороз Р. – К.: Свічадо, 2005. – 214 с.
8. Бергсон А. Вступ до метафізики / Бергсон А. // Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / За ред. М. Зубрицької. – Львів: Літопис, 2001. – С. 73–83.
9. Еліот Т. С. Функції літературної критики / Еліот Т. С. // Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / За ред. М. Зубрицької. – Львів: Літопис, 2001. – С. 86–94.
10. Касьянов Г. Теорії нації та націоналізму / Касьянов Г. – К., 1999. – 352 с.
11. Мороз В. Есеї, листи, документи / Мороз В. – Мюнхен: Сучасність, 1975. – 288 с.
12. Сміт Е. Нації та націоналізм у глобальну епоху / Сміт Е. – К.: Ніка-Центр, 2006. – 313 с.
13. Моррас Ш. Повернення до живих речей / Моррас Ш. // Націоналізм: антологія / Упор. О. Проценко, В. Лісовий. – С. 121–132.
14. Винайдення традиції / За ред. Е. Гобсбаума та Т. Рейнджера. – Пер. з англ. – К.: Ніка-Центр, 2005. – 448 с.

Ярослав Секо

ИДЕЯ НАЦИИ В ЭССЕИСТИКЕ ВАЛЕНТИНА МОРОЗА

В статье анализируются основные националогические понятия эссеистики В. Мороза.

Ключевые слова: нация, культура, интегральный национализм, элита.

Yaroslav Seko

AN IDEA OF NATION IS IN ESEISTICI OF VALENTYN MOROZ

In the article the basic nation science concepts of ese are analysed V. Moroz.

Keywords: nation, culture, integral nationalism, elite, V. Moroz.

УДК 130.2: 930.85

Марія Левенець

ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ В УКРАЇНІ

У статті досліджено історичні умови, особливості становлення та розвитку історії української культури України. Проаналізовано та узагальнено праці відомих українських та зарубіжних дослідників історії культури.

Ключові слова: історія української культури, становлення історії української культури, ретроспектива історії української культури, українознавчі праці, Україна.

У ХХІ ст. людство прийшло з видатними науковими і технологічними досягненнями, що корінним чином змінили устрій життя. Бурхливий розвиток науково-технічного прогресу, перетворення науки в безпосередню продуктивну силу, виникнення якісно нових політичних, економічних і соціальних механізмів, стимулюючих розвиток суспільства, ставлять надзвичайно високі вимоги до адекватної соціалізації людини і передусім до її освіти.

Упродовж радянського періоду дослідження окремих галузей культури і мистецтва просунулося далеко – крім численних монографій, маємо фундаментальну восьмитомну "Історію української літератури", шеститомну "Історію українського мистецтва" (образотворчого), низку енциклопедичних видань, праці з історії окремих видів мистецтва, історії науки в УРСР тощо. Не можна недооцінювати цих здобутків, хоч не можна не бачити і їх недоліків. Крім того, до останнього часу українські радянські вчені були обмежені і в матеріалі (значні масиви – творчість репресованих авторів, дореволюційних "націоналістів", культура діаспори – були табуйовані), і в інтерпретації (система догм, що, зокрема, закріплювали несаможиттєвий статус української культури).

Що ж до загальної, систематизованої історії української культури, то її за 70 років радянської влади так і не було створено й видано. Хоча у 1931 р. вийшов нарис А.Козаченка "Українська культура, її минулина і сучасність". У 1961 р., за умов тимчасової "відлиги", у видавництві "Радянська школа" вийшла "Історія української культури (З найдавніших часів до середини XVII ст.)" М. Марченка. Але й вона, по-перше, була по суті історією української культури лише середньовіччя; по-друге, мала характер навчального посібника, а не концептивної наукової праці. Втім, як посібник вона й досі зберігає свою цінність – адже інших просто не було в Україні.

Постає питання: чому українські дослідники не змогли створити повноцінної, систематизованої наукової історії української культури? Певно, справа не в їхній професійній неспроможності, а в тій національній і культурній політиці, жертвою якої була Україна, у духовній атмосфері, яку ця політика створювала. Режим не був зацікавлений у культурному самопізнанні й самоусвідомленні українського народу, а атмосфера несвободи, нагляду за наукою, маніакального вишукування і викорінення "націоналізму" робила неможливим адекватне осмислення національного буття і його вищого продукту – національної культури. Звідси випливає актуальність нашого дослідження.

Обрана тема не залишається поза увагою вчених. Загальному розумінню проблеми допомогли окремі теоретичні положення праць українських філософів, істориків, істориків культури минулого та сучасності: Д. Антоновича, М. Беляєвої, С. Безклубенка, Ю. Богущького, Т. Булат, В. Іванова, І. Котляревського, В. Мазепи, Ю. Полянського, М. Поповича, О. Сокола, К. Шамаєвої, Б. Яворського та інших.

Проблеми діяльності вищих закладів освіти в Україні, шляхів удосконалення, раціоналізації управління закладами освіти, напрямів адаптації до нових ринкових умов, розвиток історії культури, особливостей надання освітніх послуг та наближення їх до світових стандартів торкаються праці І. Зязюна, В. Зубка, В. Козакова, К. Корсака, В. Кременя, В. Подкопаєва, О. Тимошенка, А. Чебикіна, В. Чернеця, В. Шейка.

В українській педагогічній науці теоретичне обґрунтування історії культури у вищій школі спонукало ґрунтовний і багатоаспектний її розгляд. У той же час необхідно зауважити, що основний масив праць присвячено проблемам історії української культури та підготовки майбутніх фахівців. І.Зязюн визначав методологічні засади формування майбутнього спеціаліста як чинник готовності до професійно-педагогічної, суспільно-політичної та соціокультурної діяльності, що визначає соціальну зрілість фахівця [2, с. 74].

Визначення окремих напрямків історії української культури освіти та її складових (естетичний та художній розвиток особистості) пов'язане із дослідженнями Г. Падалки, А. Капської, В. Дряпки, О. Рудницької, О. Щолокової, Л. Бутенко, Л. Кондрацької, А. Валицької, Л. Настенко, Т. Іванової, З. Донець, В. Маслова, О. Шевнюк та ін.

Проте, незважаючи на ґрунтовні дослідження, ця тема й досі залишається малодослідженою, що й зумовило вибір теми статті.

Автор поставила за мету на основі вивчення різних джерел, провести ретроспективний аналіз розвитку та становлення історії української культури в Україні.

Історія української культури є новою і відносно молодою наукою. Її виникнення пов'язують із зміщенням філософської проблематики наприкінці XIX – початку XX ст. у сферу історії культури як самостійного і самозначущого напрямку досліджень, виокремленого у зв'язку з кризою європейської культури.

Для українського народу початок XX ст. актуалізував проблему культури як такої, що забезпечує розвиток національної самосвідомості. Ця ідея, вистраждана усім національним досвідом, стала стрижнем вимоги досконалої культури, як умови життєздатності нації в складних тогочасних історичних і соціальних умовах. Українство може існувати як нація, об'єднана культурою, – цей принцип став узагальненням досвіду цілого покоління українських мислителів початку нового століття, які реалізовували свої прагнення на ниві культуротворення.

Цілком природно – з огляду на стан суспільства та його самопізнання, як і на логіку розвитку науки, – що перш ніж стати окремим науковим предметом, історія української культури тривалий

час залишалася фрагментом загальної історії народу, більш (у М. Грушевського, скажімо) чи менш (у інших авторів) вагомим; інколи – свого роду доповненням до такої історії.

На початку ХХ ст. українські вчені та публіцисти багато зусиль докладали для того, щоб краще популяризувати серед російської спільноти з історією культури, становищем та бажанням українського народу вплинути на демократичну громадськість у напрямі справедливого розв'язання "українського питання". У цьому контексті чи не найзначнішою акцією було видання в Петрограді в 1914–1916 рр. двотомної колективної праці "Украинский народ в его прошлом и настоящем". Ініціатором видання був М. Грушевський, а членами редколегії разом із ним, відомі вчені – Ф. Вовк, М. Ковалевський, Ф. Корш, А. Кримський, М. Туган-Барановський, О. Шахматов. Розділ про історію українського народу написав М. Грушевський, про географію України – С. Рудницький, про статистику українського населення – О. Русов, В. Охримович і С. Томашівський, про антропологічні та етнографічні особливості українського народу – Ф. Вовк, про історію української мови – О. Шахматов. Це була по суті перша енциклопедія українознавства. На жаль, задумані два наступні томи так і не з'явилися через початок Першої світової війни.

Тим часом зроблено ще одну спробу виділити національну культуру, як цілість, в окремий предмет розгляду. Маю на увазі книжку І. Огієнка (тоді ще приват-доцента Київського університету ім. св. Володимира) "Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу" (Київ, 1918 р.). Попри свій популярний характер та адресованість до малообізнаної аудиторії, книга розкривала добре продуману загальну картину розвитку національної культури, правда, у схематичному окресленні. Книжку написано і видано в той час, коли зусилля свідомого українства зосереджувались на національному самоствердженні – політичному та культурному, коли треба було надати переконливості образу української культури в очах усього суспільства, щоб той образ став чинником у мобілізації волі народу у боротьбі за власну державу.

Автор послідовно і підкреслено обґрунтовує саме уявлення про українську культуру як цілком окрему, а не частину чи периферію російської, отож наголос зроблено на відмінності її від російської та на тих історичних обставинах, що гальмували її розвиток; багато уваги приділено фактам, що засвідчують антиукраїнську політику російських царів. Через те книжка набрала виразно полемічного і "політизованого" характеру. Натомість структура самої культури та внутрішні чинники її розвитку описані побіжно. Втім, своє популяризаторське призначення праця І. Огієнка виконувала та й нині не втратила свого значення (до речі, відтворена репринтним способом 1991 року) [6, с. 40–41].

Сучасне розуміння культури філософами, істориками, історикам культури багато в чому спирається на ідеї І. Огієнка, щодо суб'єктності культури, її зверненості до людини, існування через людину і задля людини. "Духовна культура творить із людини найдосконалішу одиницю" [6, с. 38], – стверджуючи це, він розумів культуру як процес і результат реалізації людських потенцій. Його історико-культурні нариси відображають плин часу через діяльність реальних людей, героїв, творців непростой національної долі. Культура в його інтерпретації постає як опановане людиною, як те, що стало атрибутивною властивістю її сутнісних сил, способу діяльності, вираженням її діяльнісного відношення до самої себе і до оточуючого світу. Важливо підкреслити, що І. Огієнко розумів культуру як особистісне залучення людини до діяльнісного освоєння світу.

Пізніше, 1937 року, в Галичині у видавництві Івана Тиктора вийшла "Історія української культури" за редакцією Івана Крип'якевича. Він був автором тієї частини праці, що висвітлювала побуту і суспільну культуру українців; інші розділи належали таким авторам: письменство – В. Радзикеви́ч, мистецтво – М. Голубець, музика – В. Барвінський, театр – С. Чарнецький. Як і книжка І. Огієнка, ця також мала популярний характер, але відзначалася набагато більшою повнотою, подавала детальніший матеріал із різних галузей культури, ґрунтовніше висвітлювала основні її ділянки – була свого роду "популярною енциклопедією" української культури.

Наступна позиція, що визначає місце історії культури у науці – це ототожнення її насамперед з філософією культури. Це твердження спростовує В. Межуєв. Перше, на що він звертає увагу це те, що різниця між історією культури і філософією культури – частина більш загальної теми, що торкається науки і філософії. І це питання постає у відношенні не лише до культури, але й до інших об'єктів знання – суспільства (соціологія і соціальна філософія), історії (історія і філософія історії) і т.д. В. Межуєв стверджує, що саме виникнення філософії культури виявилось наслідком відділення культури від релігії (секуляризація) у Новий час, і саме європейська культура у її секуляризованому вигляді зробила філософію головним органом свого самопізнання і самоосмислення. Це є відмінним від культурології, яка є нейтральною і не передбачає дидактично-оціночний аспект [5, с. 48–52].

Виходячи із сказаного, маємо можливість розглянути концепцію, у якій історії культури виступає як сучасна наука про культуру. Насамперед варто зазначити, що у науковій літературі визначень культури пропонується багато, крім того висловлюється думка, що віднайти адекватне,

що відповідало б цілям загальнотеоретичного його вивчення, не є можливим. Така версія особливо закріпилась після того, як у виданій у 1952 р. книзі американських істориків культури А. Кребера і К. Клакхона "Культура. Критичний аналіз концепцій і визначень" було наведено більше 150 визначень культури. Дійсно, до недавнього часу культура тлумачилась досить фрагментовано: культура як творчість, як сума людських надбань, як загальнолюдські цінності, що в свою чергу вивчається мистецтвознавцями, етнографами, естетиками тощо. Американський мислитель Л.Уайт, англійський учений Б.Малиновський у другій половині ХХ ст. вперше запропонували розглядати культуру як цілісний об'єкт, більше того не як просту суму усіх відомих визначень культури, а як деяку самоорганізуючу систему. Це певною мірою передувало виникненню історії культури, науки предметом дослідження якої являється картина світу (онтологічна, антропологічна, аксіологічна моделі).

Історія української культури в Україні переживає сьогодні важку ситуацію, пов'язану з формуванням нових стратегій розвитку всієї української освіти, основу якої становлять принципи глобалізації й регіоналізації; інтеграції й диверсифікованості освітніх структур, уніфікації напрямків і спеціальностей підготовки фахівців, інноваційності технологій навчання. У цих умовах особливо актуальним є вивчення особливостей культурологічної освіти як основи розвитку всієї української освіти.

Отже, ми розглянули хронологію праць відомих дослідників, теоретиків та практиків, зокрема, можемо виділити І.Огієнка, Б.Малиновського, М.Грушевського, Д.Багалія, О.Єфименка. Кожен з цих науковців, публіцистів, зробив свій вагомий внесок у висвітлення проблем історії української культури. Проте, українські дослідники не змогли створити повноцінної, систематизованої наукової історії української культури.

Список використаних джерел

1. Більченко Є. Проблема тексту культури в змісті освіти / Є. Більченко // Шлях освіти. – 2007. – № 3. – С. 8–12.
2. Зязюн І. Педагогіка добра: ідеали і реалії / І. А. Зязюн. – К.: МАУП, 2000. – 312 с.
3. Виткалов В. Українська культура: Методичне забезпечення дисципліни: Навч.-метод. посібник: Для студ. гуманіт. навч. закл. / Рівненський держ. гуманітарний ун-т. – 2. вид., випр. і доп. / Виткалов В.Г., Митровка М.М. – Рівне, 2001. – 168 с.
4. Кремень В. Феномен інновації: освіта, суспільство, культура / В. Г. Кремень, В. В. Ільїн, С. В. Пролєєв та ін. [за ред. В. Г. Кременя]. – К.: Педагогічна думка, 2008. – 472 с.
5. Межуєв В. Культурологія як наука / Межуєв В.М. // Вопросы философии. – 1997. – № 2. – С. 8–14.
6. Огієнко І. Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу. – Репр. відтворення вид. 1918 р. / Іван Огієнко – К.: Абрис, 1991. – 272 с.
7. Шеманов А. Проблема единства культурології: с позиції філософа / Шеманов А.Ю. // Философские науки. – 2000. – № 1. – С. 7–11.

Мария Левенец

ИСТОРИЧЕСКИЕ ПРЕДПОСЫЛКИ СТАНОВЛЕНИЯ И РАЗВИТИЯ ИСТОРИИ УКРАИНСКОЙ КУЛЬТУРЫ В УКРАИНЕ

В статье исследованы исторические условия, особенности становления и развития истории украинской культуры Украины. Проанализированы и обобщены труды известных украинских и зарубежных исследователей истории культуры.

Ключевые слова: история украинской культуры, становление истории украинской культуры, ретроспектива истории украинской культуры, украиноведческие труды, Украина.

Maria Levenets

HISTORICAL BACKGROUND AND DEVELOPMENT OF ITS FORMATION HISTORY OF UKRAINIAN CULTURE IN UKRAINE

In the article the historical conditions, peculiarities of formation and development history of Ukrainian culture in Ukraine. Analyzed and summarized the works of Ukrainian and foreign researchers of cultural history.

Key words: history of Ukrainian culture, the formation history of Ukrainian culture, retrospective history of Ukrainian culture, Ukrainian labor, Ukraine.